

КОРЕЛАЦИЯТА
„ИСТОРИЯ–ПРОСТРАНСТВО“
В РАКУРСА НА АНТРОПОЛОГИЧЕСКАТА
ФИЛОСОФИЯ
НА ИСТОРИЯТА НА АСЕН ИГНАТОВ

Георги Белогашев

THE HISTORY–SPACE CORRELATION
FROM THE PERSPECTIVE OF ASEN IGNATOV’S
ANTHROPOLOGICAL PHILOSOPHY OF HISTORY

DOI: 10.54664/YVOO5593

Georgi Belogashev

Abstract: This article aims to clarify Asen Ignatov’s grounds for the specific interpretation of time and space as existential factors and conditions for the immediate realization of human history, the forms of its manifestation, and the directions of its development. At the same time, the comparative analysis is related to indicating the essential characteristics of time and space, as well as the parameters of their epistemological scope in the explanation of history and what is happening in it. Based on the conclusions drawn, the article attempts to outline the essence of space and its correlation with history in more detail. Simultaneously, it also aims to examine the reasons for accepting or rejecting the hypothesis of the temporal constancy of Ignatov’s ideas during the various stages of his versatile work.

Keywords: Asen Ignatov; philosophy of history; time and space; human history; metaphysical factors; existential factors and conditions; development; correlation.

Една от основните задачи, които си поставя Асен Игнатов при определянето на онтологичния статут на историята от фило-

---

* **Георги Белогашев** – доцент, доктор, катедра „Философски науки“, Философски факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, e-mail: g.belogashev@uni-vt.bg.

софска гледна точка е да се акцентира върху нейните метафизични фактори и условия, което той прави в две насоки. Неговият замисъл е, от една страна да се покаже същината на историята такава, каквата е, а от друга страна, да разкрие специфичното положение на човека като индивид сред съществените обстоятелства, които формират социално-историческата действителност и нейната история. Това е невъзможно да бъде направено ако при разглеждането на проблемите, които са свързани с човешката история, не се отдели специално внимание на времето и пространството.

По тази причина настоящата статия си поставя за задача да разясни основанията на Игнатов за специфичната интерпретация на времето и пространството като битийни фактори и условия за непосредственото реализиране на човешката история, формите на нейното проявление и насоките на нейното развитие. Същевременно сравнителния анализ е свързан с указване същностните характеристики на времето и пространството, както и на параметрите на техния гносеологически обхват при експликация на историята и случващото се в нея. Въз основа на получените заключения по-детайлно да се очертае същността на пространството и неговата корелация с историята. Едновременно с това статията има цел да разгледа причините да се възприеме или да отхвърли хипотезата за времевата константност на идеите на Игнатов през различните етапи от неговото разностранно творчество.

За да се навлезе в проблематиката относно разбирането на Игнатов за пространството е необходимо първоначално да се разгледа постановката на българския философ за времето и пространството в ракурса на тяхната взаимовръзка. При разгръщане тезата за историята като релация между телесно-духовни отношения той говори за времето и пространството като за всеобщи определения на съществуващото (Игнатов 1999: 206), които имат най-важно значение за разбирането на заобикалящото човека. Така е, защото пространството прави възможно относителното постоянство на съществуващото, докато времето е аспектът, който прави възможна промяната в съществуващото (Игнатов 1999: 24-25), заявява той.

Това е дефиниция по-различна от онази, която дава като марксист в своята дисертация от 1971 година – пространството и времето са форми на съществуването на материята и принципа на тяхното качествено многообразие трябва да се приложи към хуманитарните науки и специално към историята (Игнатов 2020: 49), но и тук е подчертана тяхната важност при познанието и разбирането на историята. Българският мислител пише, че историческият процес винаги се разгръща във времето и пространството (Игнатов 2020: 60), с което се стреми еднозначно да посочи взаимовръзката им със самата история, разбрана като израз на човешките дейност и развитие.

Игнатов стои на позицията, че отговорът на питането за корелация, от една страна на времето и пространството, а от другата – на историята, има две плоскости. В първия случай се експлицира дуалистичното отношение между времето и пространството изобщо и историческото време, както и времето и пространството изобщо и историческото пространство. Във втория вариант се пита – как точно се реализира историята във времето и пространството изобщо?

В началната точка на своя анализ Игнатов иска да посочи към коя част на действителността в по-голяма степен се отнасят времето и пространството изобщо. Във философското познание от векове се признава видовото и родовото многообразие на съществуващото. Българският философ е съгласен с постулата, понеже утвърждава, и времето, и пространството като не безразлични към качествено многообразие на света (Игнатов 2020: 49). Това фактическо положение във битието едновременно сочи за наличието в действителността както на определени статични, така и динамични състояния. За Игнатов взаимовплетеността на динамика и статика в реалността е ключова за разбирането на взаимовръзката между време, пространство и история. На битийно равнище дори константни форми могат да се открият като съществуващи в разнообразие, макар последното не е тяхна константна величина. Именно в този действителен факт се открива разковничето за вярното разбиране на времето и пространството,

и тяхната корелация с историята, което се предоставя от изложението на тяхната природа.

Игнатов е убеден, че в своята битийна фактичност пространството се разбира като постоянство, а времето като промяна, т.е. те са синхронни и диахронни черти на действителността като такава (Игнатов 1999: 207). Изказаното убеждение сочи най-общите определения на пространството и времето, като същевременно указва, че при пространството се открива поливариантност на неговата насоченост, докато при времето се открива едно единствено направление. Постановката на Игнатов има значение при разработването от негова страна на въпроса за посоката на историята. Също така схващането имплицитно е вложено в основата на концептуалната интерпретация на питанията относно видовете телеологичност в историята и техните модели, които българският учен предлага в своята антропологическа философия на историята.

Посочените същностни характеристики на времето и пространството, според Игнатов, не са достатъчни да се разбере тяхната многопластова същност. Основание за твърдението той намира във факта, че това общо за философията мнение относно времето и пространството, се формира при положението когато вместо да се започне от тяхната наличност, от която да се определя, те изначално се утвърждават като фактически съществуващи, т.е. те са предпоставки на онова, което трябва да се определи (Игнатов 1999: 208). Тук е мястото да се отбележи връзката на формирането на Игнатов като марксист, независимо от последващата еволюция на неговите идеи, и чрез марксизма, с основнонаучната философска школа в България. В изказването на Игнатов се открива пряка връзка с базисната теза на българската основнонаучна философия, че научното познание трябва да започва от даденото, а не от някакви предпоставености (Илиев 1931: 493), (Михалчев 1929: 23), (Михалчев 1930: 502), (Михалчев 1946: 34; 56-57), (Попов 1935: 41; 47), (Чолаков 1936: 88) и други.

Игнатов твърди, че анализът на времето и пространството сочи още една същностна отлика между тях в съществуването.

Още в „Структура на историческото познание“ (1971) Игнатов споделя, че времето „тече“ различно в различните материални образования (Игнатов 2020: 49), докато пространството винаги е свързано с конкретно положение и отлъчване от темпоралността. Заради възможността от поливариантност на реализациите във времето, в сравнение с пространството, времето позволява по-широко знаниево експлициране на количествено-качественото разнообразие на събитията и явленията от историческата действителност. Българският мислител отбелязва, че чрез тази характеристика на времето и пространството се посочва още по една от техните черти – те се явяват гносеологични условия в историческото познание. Но дори указването на споменатите характеристики на времето и пространството, според Игнатов, не е достатъчно напълно да се експлицира тяхната същинска природа.

По тази причина Игнатов привежда разбирането на Хайдегер за времето. Българският философ смята, че схващането на германския мислител позволява да се разбере онтологичната природа на времето, както и начина по който времето се открива като дадено на хората. Положителното в схващането на Хайдегер е възможността логически да се констатира фактическата принадлежност на времето като същностна черта на самото битие. Но недостатъка на тезата на Хайдегер, за Игнатов е, че немския философ не развива своята постановка и по отношение на пространството. Това е основанието българският учен да разшири изложението си като включва принципа на индивидуализацията (Игнатов 1999: 210), позовавайки се на изказване на Шпенглер. Последният твърди, че макар да принадлежи на битието, времето се отнася и до всяко съществуващо в действителността (Шпенглер 1995: 25). Примерът с тезата на немския философ на историята не е случаен, защото за Игнатов реалността е изградена от конкретни индивиди (Игнатов 1999: 210), а не е някаква абстрактна обща същност, или пък нещо съществуващо като отделност.

Трактовката на проблема разкрива тезата за взаимовръзката между единично и общо, която Игнатов имплицитно или явно

утвърждава в своята теория. По тази причина той заявява, че има време и пространство, доколкото има индивиди (Игнатов 1999: 210), с което указва едновременното съществуване на времето и пространството, както в цялостното битийно наличие, като и в тяхното присъствие в различните отделни явления. От ракурса на българския мислител отделното нещо притежава пространство, тъй като независимо от неговата възможност за отлика както от други индивидуални неща, така и от собствените си състояния, това отделно нещо е устойчиво във всеки един момент. Същевременно самата реална потенция у всяко отделно нещо да се променя, както и нейното реализиране, показва присъствието на времето в него, което предоставя възможност битието да се развива и по вертикала, и по хоризонтала.

Констатацията едновременно указва отликите между онава, което науката разбира като битие само по себе си, и онова, което е наличното съществуващо, а от трета страна, също и с някаква релация между налични действителни неща. За по-голяма яснота е необходимо да се подчертае, че Игнатов под действителност разбира съвкупността от всяко съществуващо (Игнатов 1999: 211). С други думи, за него, времето и пространството са медиатори между битието като такова и съществуващото. В тази своя функция времето и пространството дават възможност да се разкрие „как“ и „под“ каква форма битието преминава от потенциално в нещо актуално налично, което намираме като съществуващо, т.е. да се разкрие неговата едновременна устойчивост, от една страна, и неговата временност, от друга страна – състояния, които се изразяват чрез ставането и развитието. Приведените до тук постановки на Игнатов са постамент, върху който той стъпва при изложението на природата на времето и пространството. Фактически с указването на тези характерни особености на времето и пространството той подчертава метафизическата основа и подход при познанието на историята с нейните събития и явления.

Следващата стъпка в анализа на Игнатов е насочване към разкриване същността на пространството. Българският мислител

започва с изясняване питането относно способа за осъществяване реализация на практика на споменатия метафизически подход, както и начина, по който се познава посредством него. Първото, което отбелязва Игнатов е специфичността на историята, понеже тя притежава чисто релационния характер (Игнатов 1999: 64), т.е. не е нито нещо чисто духовно, нито напълно материално. С други думи, като пространствени могат да се приемат единствено явленията и събитията от историята, и то само онези, които са материални и могат да бъдат указани в пространството. Това правило се отнася и до хората, които едновременно са телесни и душевни (Игнатов 1999: 212); (Игнатов 2020: 61), но посредством своята физика са пространствено налични. Констатацията дава основание на българския философ да говори и отстоява пространствена релевантност на историята (Игнатов 1999: 212), независимо от почти перманентната фактическа релативност при указване протичането на историческите процеси. Установеното дава основание Игнатов да има негативно отношение към чисто материалистическото разработване на теории на философия на историята.

Друга стъпка, която Игнатов осъществява в своето проучване е установяване значимите структури и свойства на пространството, което възприема като всеобщо определение на съществуващото, и следователно тези негови форми и качества имат особена важност при изследване на историята и нейните събития. Първият фактор, който посочва е големината (Игнатов 1999: 212). Българският мислител, като се уповава на този признак, се опитва да разясни взаимовръзката му „с“ и „по“ отношение на историческите събития. Разглеждайки посочената корелация той достига до затруднението да се посочи точно по какъв начин тя се реализира, и кой е критерият за степените на нейната реализация. По тази причина, при съчетаване с възприетата теза за човека като двигател на историята, Игнатов заключава, че в историческото развитие се констатира значителна доза ирационалност (Игнатов 1999: 214) в мотивацията за осъществяване на определени действия.

В защита на идеята той привежда доказателство, което да убеди, че споменатия ирационализъм е прикрит под покроба на специфични утилитарно-етатистки аргументи, които нарича рационализации (Игнатов 1999: 215). Въз основа на това заключение българският учен обобщава, че целта и резултатът от подобни субективни операции е властта, която дефинира като безмотивна ирационална самоцел (Игнатов 1999: 215), стремяща се към разширение на жизненото пространство. По този начин, макар вид човешко своеволие, стремежът към власт се явява скрит мотив за действие на хората в историческия процес. Констатацията му позволява да направи заключение, че се открива взаимовръзка между ирационалност и пространство, и че тази корелация се явява критерий, по който може да се изследва историята с всички нейни явления и процеси. Позовавайки се на този признак Игнатов предлага пример, чрез който онагледява определени историческото събития и ситуации. Съчетавайки приетия критерий с идеи от трудовете на Шпенглер, българският мислител посочва отликата между западното и източните общества. Всички те имат за цел разширение, но се различават по мотив и по стремеж към различните сфери от действителността – на Запад в духовната и икономическата области, докато на Изток – в духовно-политическата зона.

Игнатов е убеден, че открива още една черта на признака „големина“ на пространството, а именно нейната релевантност с икономическата полза. За него, политическата страна на характеристиката „големина“, която е свързана със съотношението между икономически перспективи и реализиране на чисто държавната власт играе значителна роля при обяснението на историческото развитие и процесите в него. С особена валидност това се констатира при културно-духовните прояви в историята, където няма еднозначна взаимозависимост между големина на историческото пространство и културата (Игнатов 1999: 218). Основанията за подобно заключение той намира в множеството примери, при които големината на историческото формирование реализира различни следствия. Българският мислител говори за

случаи, при които една и съща големина на историческия ареал, напр. Русия, САЩ и други страни, довежда до различни резултати.

Игнатов говори за сложност при еднозначната експликация на тази взаимовръзка, понеже тя не е непосредствена. Фактически с изказването той признава значителната степен знаниева относителност на заключения от приведения тип. Но независимо от установената релативност българският философ е убеден във възможността да се достигне до познание по отношение на историческото развитие, събитията и процесите в него. Игнатов отстоява, че това може да се реализира когато при изследване на дадено историческо явление се подчертаят и вземат предвид характерните достойнства и несъвършенства на конкретната историческа формация, както и степента на потенциалното културно развитие, която е предпоставена от нейната вътрешно-структурна организираност. Всяко непредпазливо, едностранчиво изтъкване само на размера на територията би било наивно и лесно оборимо (Игнатов 1999: 218) е обективно и резонно заключение на Игнатов.

Следващият атрибут на пространството, който Игнатов предлага за проучване е формата. За „форма“ той говори още в „Структура на историческото познание“ където при онагледяването на неговата аргументация също се разчита на геометричното пространство (Игнатов 2020: 60). Констатира се, че процедурата става традиция когато прави изложение на теоретичните си идеи. И тук, по аналогия с геометрията, чрез формата той акцентира върху относителния паралелизъм между геометричното и социално-историческото пространство (Игнатов 1999: 219), макар формата да не се разбира материалистически и да се поддържа схващането, че с геометрически модели си служим съвсем условно (Игнатов 2020: 64). Българският мислител напълно логично прави тази уговорка, която има за цел да подчертае липсата на конкретно пространствено положение на историческите структурни части, заради изначалната постановка за невестествения характер на самата история. Следователно и посочената паралел-

ност е по-скоро образно изражение, отколкото фактическо положение.

Независимо от направената уговорка Игнатов ползва моделът, който разбира като историческа планиметрия (Игнатов 1999: 221), макар посредством него да се констатира липса на ясна стратификация и йерархична отделеност в социума. За по-голяма образност и акцент българският учен заявява, че при анализ на обществено-историческите образования, изразени геометрично, се намира определена пространствена дистанция (Игнатов 1999: 220) между тях. Той твърди, че при необичайни исторически ситуации настъпва диаметрално разместване в посочения паралелизъм, което отвежда до положението маргинално да се превърне в централно по значение. След промяната именно в посочените крайни зони започват да се вземат исторически важните решения, макар и при тази постановка да се открива голяма степен на гносеологически релативизъм.

Навярно за да елиминира появилата се относителност и да даде аргумент в подкрепа на своята постановка, като доказателство Игнатов привежда ситуация от Френската революция от 1789 година. Той твърди, че след нейно-то избухване събития в този период се решават в парижкото предградие Сен Дени (Игнатов 1999: 220). Но има съвременни изследователи, които след проучвания твърдят, че решенията идват и от представители, които не принадлежат към третото съсловие. Например, на хора от кръга около френския благородник Луи Филип Жозеф, херцог на Орлеан, който е близък братовчед на крал Луи XVI (Узунов 2016: 44–45). Посоченото положение указва необоснован схематизъм в някои от тезите на българския философ на историята. Навярно по тази причина Игнатов разширява историческата планиметрия, и говори за случаите на война, която е изражение на необичайна историческа ситуация, и където указания от него принцип не се нарушава по същия начин както това става по време на революция. Критерият с решаваща роля за да се постигне истинно познание, според българския мислител, в такава ситуация е да се установи коя в случая е губещата страна.

Игнатов разширява своята познавателна схема като включва в нея т. нар. стереометричен обем (Игнатов 1999: 221), посредством който се разкрива самото пространство на историята. Стереометричният обем, според него, буквално обхваща определен вид пространства като административни, стопански, културни, религиозни и други здания, където се решават насоките за развой на историческите процеси. Всичко това, според него, е организирано кръгообразно по подобие на обществената йерархия, и на практика формира центровете на социално-историческото развитие. Посочената закономерност при структурирането на обществено-историческия живот българският мислител разбира от гледна точка на общо философските принципи, които са присъщи на историята, и чрез които тя може да се познава.

Игнатов отбелязва още едно съществено определение на историческото пространство – границата (Игнатов 1999: 222). Той счита, че посредством нея може да се направи паралел с геометрично изражение. За по-голяма яснота българският мислител въвежда понятието „геометрична граница“, което разбира едновременно като пространствена проекция на обема на упражняваната власт, като условие за защита на собственото пространство и също така като форма на самозащита от вътрешни деструктивни сили.

Въз основа на изказаните разбирания Игнатов е убеден, че може да се предостави непротиворечиво познание относно историческото развитие, което да се основава на реални събития и факти. Той обобщава и утвърждава наличието на два основни пространствени модела – разширителен и ограничителен (Игнатов 1999: 223), между които е налична функционална взаимозависимост. Доказателството, според него, се открива в наличните моменти, които фиксират периодите когато през 80те и 90те години на ХХ век се формира цивилизационния облик на днешна Европа. Игнатов пише: съществуващите държавни граници в Европа, дори и когато тяхната справедливост е под въпрос, получават признание, но същевременно се прокламира свободния обмен на идеи и хора, т.е. по същество се премахват границите

в областта на културата (Игнатов 1999: 224). Изказването визира духовно-културния аспект от историческото развитие, но за него тази норма има значение и в икономиката, както и в останалите сфери на общественно-историческия живот на хората и неговата еволюция. За Игнатов всяко налично в историята се дължи на дейността на човека, тъй като в съществуването на света като природа не се открива йерархия. Единствено хората са способни да придадат на структурата на пространството конвенционална, създадена от самите тях йерархия (Игнатов 1999: 225), обобщава той.

Настоящата статия посочи причините Игнатов да разработи автентична интерпретация на времето и пространството като битийни фактори и условия за непосредственото реализиране на човешката история, формите на нейното проявление и насоките на нейното развитие. Изследването посредством съпоставителен анализ установи, че историята и нейната еволюция неизменно се развива във времето и пространството – фактическо положение, което еднозначно сочи тяхната корелация. Време и пространство, като онтологични принципи, са необходимите медиатори между битието като такова и реалността. Установи се, че времето и пространството са гносеологични условия на метафизическия подход в историческото познание. Също така се показва, че за познанието на взаимовръзката време-пространство-история съществена роля играят динамика и статика в съществуващото. Въз основа на метафизическия познавателен подход, разкриващ материалната същност на пространството се установява пространствена релевантност на историята като система от релации, породена от дуалистичната природа на хората, които са нейни създатели.

Анализът на постановките на Игнатов разкрива един устойчив модел на теоретично развитие на разбиранията му по въпроса за мястото и значението на пространството в постигане на познание за историята и възможните насоки на нейното развитие. Констатира се, че основните идеи на неговата концептуална интерпретация са зададени и оформени още в годините когато той е правовеен марксист и значително време преди емиграция-

та му на Запад. Този континуитет (Богомилова 2020: notabene-bg.org) се установява от не един от изследователите, които се занимават с проучвания на творчеството на Игнатов. Независимо от последващото изчистване на изказа от изцяло марксистки идеологически термини и трактовки, както и от силното влияние на екзистенциалистски идеи в неговите теоретични тези, е видно, че Игнатов в значителна степен остава в рамките на изначално формираните изследователски линии и полета у него. Сравнителният анализ ясно установи това фактическо положение на отделните етапи от неговото творчество.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Богомилова, Н. (2020). 85 години от рождението на Асен Игнатов (1935–2003). Асен Игнатов: от Структура на историческото познание към Антропологическа философия на историята. <https://notabene-bg.org/read.php?id=987-31.01.2023> г. // Bogomilova, N. (2020). 85 godini ot rozhdenieto na Asen Ignatov (1935–2003). Asen Ignatov: ot Struktura na istoricheskoto poznanie kam Antropologicheska filozofia na istoriyata; <https://notabene-bg.org/read.php?id=987-31.01.2023> g.

Игнатов, А. (1999). *Антропологическа философия на историята. За една философия на историята в постмодерната епоха*. София, ISBN 954-411-047-X. // Ignatov, A. (1999) *Antropologicheska filozofia na istoriyata. Za edna filozofia na istoriyata v postmodernata epoha*. Sofia, ISBN 954-411-047-X.

Игнатов, А. (2020). *Структура на историческото познание*. София, ISBN 978-619-01-0653-1. // Ignatov, A. (2020). *Struktura na istoricheskoto poznanie*. Sofia, ISBN 978-619-01-0653-1.

Илиев, Н. (1931). Ат. Илиев: Метафизика и позитивизъм. – В: *Философски преглед*, 5, с. 492–495. // Plev, N. At. Plev: Metafizika i pozitivizam. – V: *Filosofski pregled*, 5, s. 492–495.

Михалчев, Д. (1929). Философията на кръстопът. – В: *Философски преглед*, 1, с. 6–30. // Mihalchev, D. (1929). *Filosofiyata na krastopat*. – V: *Filosofski pregled*, 1, s. 6–30.

Михалчев, Д. (1930). Ремкеанство и невежество. – В: *Философски преглед*, 5, с. 501–505. // Mihalchev, D. (1930). *Remkeanstvo i nezhestvo*. – V: *Filosofski pregled*, 5, s. 501–505.

Михалчев, Д. (1946). *Философията като наука*. София. // Mihalchev, D. (1946). *Filosofiyata kato nauka*. Sofia.

Попов, А. (1935). *Проблемата за действителността*. София. // Popov, A. (1935). *Problemata za deystvitelnostta*. Sofia.

Узунов, Ф. (2016). *Политическото масонство. Опитът на Френската революция*. Велико Търново. ISBN 9786192080556, COBISS. BG-ID 1274845156. // Uzunov, F. (2016). *Politicheskoto masonstvo. Opatat na Frenskata revolyutsia*. Veliko Tarnovo. ISBN 9786192080556, COBISS. BG-ID 1274845156.

Чолаков, К. (1936). Д-р Атанас Попов: Проблемата за действителността. – В: *Философски преглед*, 1, с. 88. // Cholakov, K. (1936). D-r Atanas Popov: Problemata za deystvitelnostta. – V: *Filosofski pregled*, 1, s. 88.

Шпенглер, О. (1995). *Залезът на запада*. София. // Shpengler, O. (1995). *Zalezat na zapada*. Sofia.